

PROKLETA AVLIJA

Zima je, sneg zameo sve do kućnih vrata i svemu oduzeo stvarni oblik, a dao jednu boju i jedan vid. Pod tom belinom iščezlo je i malo groblje na kom samo najviši krstovi vrhom vire iz dubokog snega. Jedino tu se vide tragovi uske staze kroz celac sneg; staza je proprćena juče za vreme fra-Petrovog pogreba. Na kraju te staze tanka pruga prtine širi se u nepravilan krug, a sneg oko nje ima rumenu boju raskvašene ilovače, i sve to izgleda kao sveža rana u opštoj belini koja se proteže do unedogled i gubi neprimetno u sivoj pustinji neba još punog snega.

Sve se to vidi sa prozora fra-Petrove ćelije. Belina spoljnjeg sveta tu se meša sa dremljivom senkom koja vlada u ćeliji, a tišina dobro druguje sa tihim šumom njegovih mnogobrojnih časovnika koji još rade, dok su se neki, nenačijeni, već zaustavili. Tišinu remeti jedino prigušena prepirka dvojice fratara koji u susednoj praznoj ćeliji sastavljaju inventar stvari koje su ostale iza fra-Petra.

Stari fratar Mijo Josić gundā nešto nerazumljivo. To je odjek njegovih davnašnjih

prepirki sa pokojnim fra-Petrom, koji je kao „čuven sahačija, puškar i mehanik“ strasno sabirao svakakav alat, trošeći na njega manastirske novce, i ljubomorno ga čuvao od svakoga. Zatim glasno grdi mladog fra-Rastislava, koji predlaže da se naloži peć i da se popis ne vrši u hladnoj sobi.

– Jadna ti mladost! Svi ste vi mladi takvi, zimljivi kao hanumice. Treba ti topla soba! Kao da je malo loženo i potrošeno ove zime!

Tu se starac valjda priseti da time čini prekor pokojniku, nad kojim se još ni zemlja nije slegla, i začuta, ali odmah nastavi da kara mladića.

– Kažem ja uvijek: nisi ti Rastislav, nego Raspislav! Ni ime ti, bolan, na dobro ne sluti. Dok su se fratri zvali fra Marko, fra Mijo, fra Ivo – i bio je dobri vakat, a vi sada uzimate neka imena iz romana, odakle li, te fra Rastislav, te fra Vojislav, te fra Branimir. Tako nam i jest.

Mladi fratar odmahuje rukom na te desetke i prekore koje je sto puta čuo i koje će morati još bogzna dokle slušati. A posao se nastavlja.

Ljudi koji popisuju zaostavštinu iza pokojnika koji je još pre dva dana bio tu, živ kao što su i oni sada, imaju neki naročit izgled.

Oni su predstavnici pobjedničkog života koji ide svojim putem, za svojim potrebama. Nisu to lepi pobjednici. Sva im je zasluga u tom što su nadživeli pokojnika. I kad ih čovek ovako sa strane posmatra, izgledaju mu pomalo kao otimači, ali otimači kojima je osigurana nekažnjivost i koji znaju da se sopstvenik ne može vratiti ni iznenaditi ih na poslu. Nisu sasvim to, ali po nečem na to podsećaju.

– Piši dalje – čuje se opori glas starog fratra – piši: „Jedna kliješta velika, kreševska. Jedna.“

I sve tako redom, alatka po alatka, a na kraju svake rečenice zapisani predmet tupo jekne, bačen na gomilu grubo ispreturanog alata, koja leži na malom hrastovom strugu pokojnog fra-Petra.

Kad ih čovek tako gleda i sluša, sve se u njemu i nehotice okreće od života ka smrti, od onih koji broje i prisvajaju ka onom koji je sve izgubio i kome više ništa i ne treba, jer ni njega nema.

Sve do pre tri dana na tom poširokom minderluku, sa kojega je već nestalo dušeka i prostirke a ostale samo gole daske, ležao je ili čak sedeo fra-Petar i – pričao. I sada, dok

gleda njegov grob u snegu, mladić u stvari misli na njegova pričanja. I sve bi hteo, i po treći i po četvrti put, da kaže kako je lepo umeo da priča. Ali to se ne može kazati.

Poslednjih nedelja mnogo i često je pričao o svom nekadašnjem boravku u Carigradu. To je bilo davno. Zbog svojih teških i zamršenih poslova fratri su poslali u Stambol fra-Tadiju Ostojića, eksdefinitora, eksgvardijana („Sav bijaše od nekih eksova!“), čoveka spora i dostojanstvena i zaljubljenog u tu svoju sporost i svoje dostojanstvo. Taj je znao da govori turski (sporo i dostojanstveno), ali ne i da čita i piše. Stoga su mu za pratioca dali fra-Petra kao čoveka vešta turskom pismu.

Nepunu godinu dana su ostali u Carigradu, potrošili su sve što su poneli, još se zadužili, i ništa svršili nisu. Sve zbog nezgode koja je zadesila fra-Petra ni kriva ni dužna, ludim sticajem okolnosti, u mutnom vremenu kad vlast prestane da razaznaje pravog od krivog.

Nekako ubrzo po njihovom dolasku desilo se da je policija uhvatila neko pismo upućeno austrijskom internunciju u Carigradu. To je bila opširna predstavka o stanju crkve u Albaniji, o proganjanju sveštenika i vernika. Pismonoša je uspeo da pobegne. Kako u to

vreme nije bilo drugih fratara koji su iz tih krajeva stigli u Carigrad, turska policija je po nekoj svojoj logici uhapsila fra-Petra. Dva meseca je ostao u zatvoru „pod istragom“ a da ga niko nije čestito saslušao.

O ta dva meseca, provedena u stambolskom istražnom zatvoru, fra Petar je pričao više i lepše nego o svemu ostalom. Pričao je na prekide, u odlomcima, kako može da priča teško bolestan čovek koji se trudi da sabesedniku ne pokaže ni svoje fizičke bolove ni svoju čestu misao na blisku smrt. Ti odlomci se nisu uvek nastavljali tačno i redovno jedan na drugi. Često bi, nastavljajući pričanje, ponavljao ono što je već jednom rekao, a često bi opet otišao napred, preskočivši dobar deo vremena. Pričao je kao čovek za kog vreme nema više značenja i koji stoga ni u tuđem životu ne pridaje vremenu ni redovnom toku vremena neku važnost. Njegova priča mogla je da se prekida, nastavlja, ponavlja, da kazuje stvari unapred, da se vraća unazad, da se posle svršetka dopunjava, objašnjava i širi, bez obzira na mesto, vreme i stvarni, stvarno i zauvek utvrđeni tok događaja.

Naravno da je pri takvom načinu pričanja ostalo dosta praznina i neobjašnjenih mesta, a mladiću je bilo nezgodno da prekida priča-

nje, da se vraća na njih i postavlja pitanja. Najbolje je ipak pustiti čoveka da priča slobodno.

I

To je čitava varošica od zatvorenika i stražara koju Levantinci i mornari raznih narodnosti nazivaju *Deposito*, a koja je poznatija pod imenom *Prokleta avlija*, kako je zove narod a pogotovu svi oni koji sa njom imaju kakve veze. Tu dolazi i tuda prolazi sve što se svakodnevno pritvara i hapsi u ovom prostranom i mnogoljudnom gradu, po krivici ili pod sumnjom krivice, a krivice ovde ima zaista mnogo i svakojake, i sumnja ide daleko i zahvata u širinu i u dubinu. Jer, carigradska policija se drži osveštanog načela da je lakše nevinu čoveka pustiti iz Proklete avlije nego za krivcem tragati po carigradskim budžacima. Tu se vrši veliko i sporo odabiranje pohapšenih. Jedni se ispituju za suđenje, drugi tu odleže svoju kratkotrajnu kaznu ili, ako se baš vidi da nisu krivi, bivaju pušteni, treći se upućuju u progonstvo u udaljene krajeve. A to je i veliki rezervoar iz kojeg policija pro-